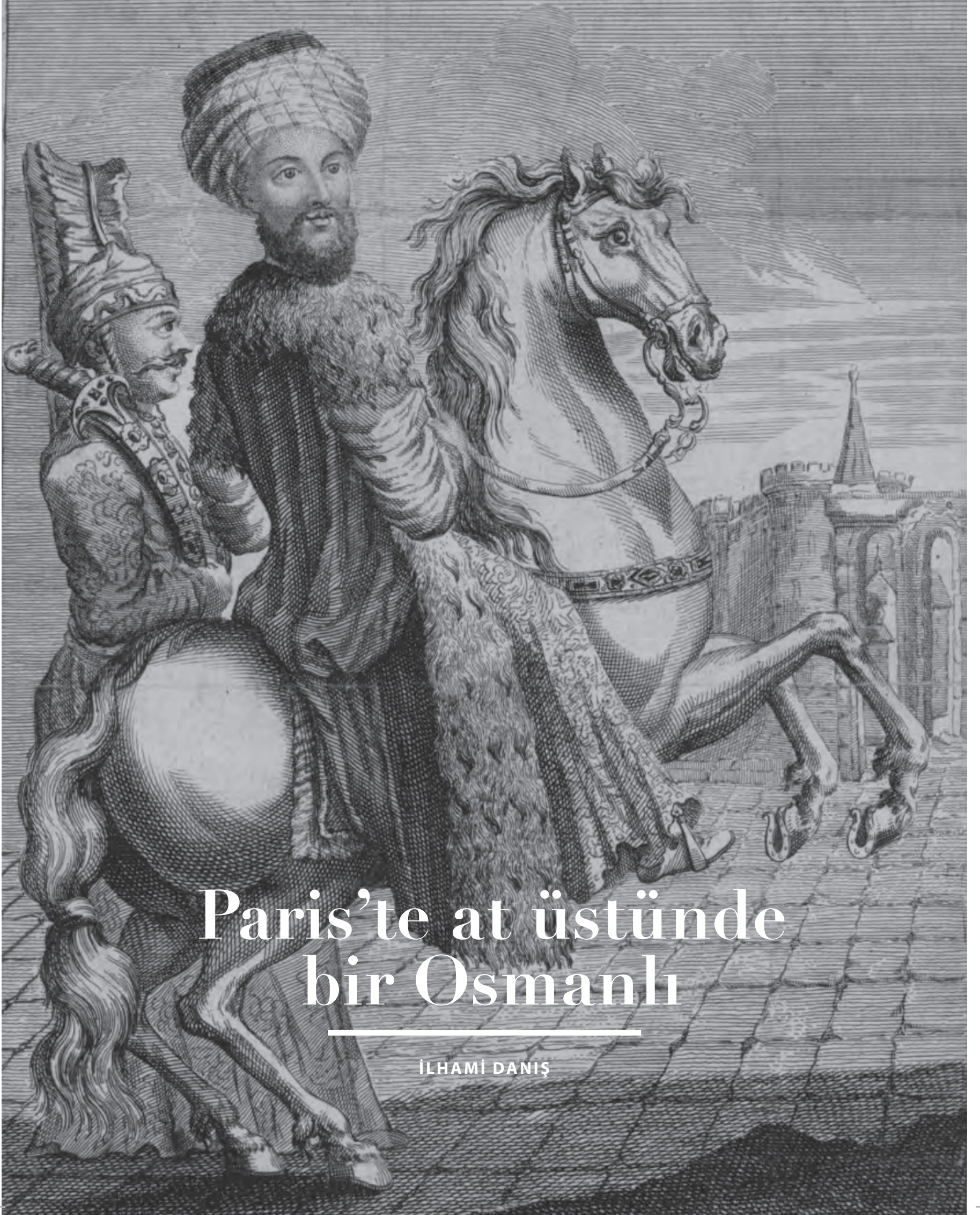

Türk elçisi Yirmisekiz Mehmed Çelebi, gravür.

Paris'te at üstünde bir Osmanlı

İLHAMİ DANIŞ

H

ALK, ülke, devlet anlamına gelen, Türkçe el (il) isim kökünden türeyen “elçi” (ilçi) kelimesi “bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse” veya “bir uzlaşma sağlamak, bir iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kimse” olarak tanımlanır. Elçilerin seçimi, mâiyeti, kabûlü, hediyelerin seçimi ve takdîmi târih boyunca devletlerin titizlikle belirledikleri kurallar çerçevesinde ilerlemiştir. Elçilerin ağırlanması, yiyecek, yatacak, binecek (at veya araba) masrafları ve bunların karşılanması devletlerin özenle tâkip ettikleri bir süreçtir. Çünkü elçilik, hükümdarların yabancı hükümdarlar nezdinde temsil edildiği en yüksek makamdır.

Fethi müteâkip İstanbul’da önce Venedik ardından Lehistan, Rusya, Fransa, Avusturya, İngiltere ve Hollanda dâimî elçilikleri kurulmuştur. Buna mukâbil Osmanlıların ilk dâimî elçisi III. Selim döneminde atanmıştır. Ancak buna gelene kadar kısa süreli gönderilen çok sayıda elçiden söz edilebilir. Bunlardan en bilineni Fransa’ya gönderilen Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi’dir.

FEVKALÂDE ELÇİ: YIRMİSEKİZ MEHMED ÇELEBİ

Lâle devri Osmanlı-Fransa münâsebetleri açısından ilklere sahne olur. Fransa’nın İstanbul sefiri Marques de Bonnac ile Osmanlı sadrâzamı Dâmat İbrahim Paşa arasındaki dostluk netîcesinde Osmanlı devleti Fransa’ya bir elçi göndermeye karar verir. Elçilik için seçilen ilk kişi Fransız sefir de Bonnac tarafından tasvip edilmeyince yerine “fevkalâde elçi” sıfatıyla Yirmisekiz Mehmed Çelebi seçilir. Amaç, Batı’daki ilmî ve fennî gelişmeleri yakından tâkip etmek ve iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmektir. Bu göreve tâyin edilen Mehmed Çelebi, oğlu dîvan kâtibi Mehmed Said Efendi’nin de içinde olduğu seksen kişiden oluşan sefâret heyetiyle, 7 Ekim 1720 günü Fransız sefir Marques de Bonnac’ın temin ettiği bir Fransız tüccar kalyonuyla pâyitahttan yola çıkar.

Mehmed Çelebi’nin döndükten sonra III. Ahmed ve sadrâzam Dâmat İbrahim Paşa’ya takdim ettiği sefâret-

nâmesi sâyesinde, Osmanlı heyetinin Fransa seyahati süresince bütün yaşanlar (rûz-merrevâki’ olan vekâyi’), temasta bulunulan kimseler ve ziyâret edilen yerler günü gününe ayrıntısıyla bilinmektedir.

ELÇİNİN VAZGEÇİLMEZİ ATLAR

Uzun ve meşakkatli bir gemi yolculuğundan sonra Fransa topraklarına ayak bastıklarından îtibâren Mehmed Çelebi’nin yanında hemen her şartta hazır bulunan atları görürüz. Elçilik heyeti nehir yoluyla Bordeaux’a yedi saat mesâfedeki Blaye kalesine vardığında Fransa kralının mîrâhuru olan beyzâde, gelenleri özel hazırlanmış süslü koşum takımlarıyla donatılmış 12 yedek at ile karşılar. Bu yedek atlardan birinin koşumları mücevher taşlarla süslenmiştir. Bunun yanında bir de araba hazırlanmıştır. Zîra Mehmed Çelebi, Fransa içinde nehir üzerindeki yolculuğun meşakkatli geçmesinden dolayı vardıkları yerde kendilerine araba ve iyi beygirler hazırlanmasını talep etmiştir. Araba bunun üzerine Paris’ten husûsi olarak getirilir.

Ata veya arabaya binme tercihi elçiye bırakılır. Mehmed Çelebi, mevsimin kış, havanın soğuk ve yağmurlu olması nedeniyle arabayı tercih eder. Yolculuk esnâsında bâzen arabadan inip atlara bindiği de olur. Bu tercih ilk defa geldiği bir ülkede etrâfi daha rahat temâşâ etmek isteğinden doğmuş olabilir. Çelebi’nin mâiyeti ise bütün yolculuğu atlarla yapar. Çelebi’nin zaman zaman getirilen bâzi atların zayıf ve hâlsiz olduğundan şikâyetle yolda ilerlemenin zorluğundan bahsettiği de görülür. Bu şikâyeti, iyi atlar istemesine rağmen gelen atların kuvvetli olmamasından kaynaklanmaktadır. Atlar muhtemelen arabalardan farklı olarak Paris’ten değil de Blaye bölgesinden getirilmişti. Bu sebepten arabaların seçiminde gösterilen ihtimâmın atların seçimi için gösterilmediği anlaşılmaktadır.

Paris’e doğru giden yol boyunca Osmanlı elçisi ve mâiyetinin varacakları her şehir ve kaleye bir saatlik mesâfe kaldığında Fransa ordusu veya şehir ahâlisinden bâzi atlılar kendilerini karşılamaya gelip şehre vardıklarında

konaklayacakları eve kadar alay düzenlerler. Potiers şehrinde konaklandığı bir sırada kralın mîrâhuru ile birlikte onlara eşlik eden kaftancı beyzâdeye Paris’ten bir mektup ulaşır. Bu mektupta elçi ve mâiyetinin ağırlanması için hazırlanan saray, yapılacak merâsim, heyetin kimler tarafından karşılanacağı gibi hususlar detaylı bir şekilde îzah edilir. Mehmed Çelebi burada herhangi bir detay aktarmamış olsa da sefâretnâmenin devâmında gelişen olaylardan, hazırlıklarla ilgili ayrıntıları öğrenebiliriz.

PARIS’E ATLARLA GİRİŞ

Elçi ve mâiyeti, bir Osmanlı elçisinin Paris şehrine girişinin lâiyıkıyla vukû bulması için gerekli hazırlığın yapılması amacıyla Paris yakınlarında kendilerine tahsis edilmiş bir saraya gelirler. Burada ilk olarak Paris’e giriş ve ardından kralın huzûruna çıkış için hazırlık yapılacaktır. En önemli konu ise şehre nasıl girileceğidir. Kraliyetin protokol görevlisi ile Mehmed Çelebi birlikte bu mesele üzerinde çalışırlar. Hazırlık sürecinde kararlar genel yönleriyle Osmanlı elçisine bırakılır. Ata binecek adam sayısına göre kralın ahırından en mükemmel atların seçilmesi ve hazırlanması, kaç yedek ata ihtiyaç duyulduğu, nasıl bir merâsimle şehre girilmek istendiği gibi detaylar üzerinde istişâreler yapılır. Mehmed Çelebi alayda yer alacak atlarla ilgili talebini şöyle dile getirir: “*Birine biz bineriz, altı yedek çeken at gerekir; ayrıca kırksekiz neferin binmesi için de mükemmel atlar lâzımdır.*” Çelebi, protokol görevlisinin elindeki deftere bu sözleri aynen kaydettiğini belirtir.

16 Mart 1721 Pazar günü kral mîrâhurlarından Mösyö Cognard, Çelebi Mehmed Efendi’nin heyetindeki herkeşe birer at olacak şekilde; elçilik heyeti içindeki Mehmed Çelebi’nin oğlu dîvan kâtibi Mehmed Said Efendi için yuları süslü bir kısırak, Çelebi’nin kethüdâsı için mükemmel bir at, diğer mâiyet halkına ise rütbelerine göre yine mükemmel atlar verir. Çelebi için ise saltanat arabası getirilir. Mareşal, “*Kralımız kendi arabasını sizin için gönderdiler ve bütün devlet ileri gelenlerimiz kendi arabalarını size ikram olsun diye göndermişlerdir.*” diyerek bu süslü

M. P. Denis, Türk elçisi Mehmed Efendi Fransa kralı XV. Louis ile görüşmesinden sonra Tuileries bahçesinden heyetiyle birlikte ayrılırken, 1721. Paris Carnavalet Müzesi.

arabayı takdim eder. Fakat arabalar alayın en sonunda içi boş olarak hareket eder. Çünkü elçi Mehmed Çelebi, sefir alayının arasında Paris'e at üzerinde giriş yapmayı tercih etmiştir.

Alayın yürüyüş sıralaması ise Çelebi'nin ifadesiyle şu şekildedir:

- En önde, kralın kendine mahsus atlı

askerlerinden bir süvâri alayı,

- İkinci sırada bir kısmının kürk giyip ellerine tüfekler aldığı Osmanlı elçilik heyetindekiler, atlara binmiş şekilde,
- Ardından kerrâke (ince üstlük) giyip ellerinde mızraklar ile elçilik heyetinden bir diğer grup,
- Dördüncü sırada ağa sınıfına mensup

sakallılar,

- Beşinci sırada imam efendi ve kapıcılar kethüdâsı,
- Mehmed Çelebi'nin oğlu ve kethüdâsı yan yana,
- Osmanlı heyetinin ardından altı yedek ağır kesmelerle süslü ve eyerlenmiş at ile kralın ahırcıbaşı ve tercümânı,

- Arkalarında elçi Mehmed Çelebi, dîvan kilimi ve abasıyla eyerlenmiş bir ata binerek kâtibî destar ve ferrâce samur kürk ile sağında mareşal, solunda entrodüktör (teşrifatçı),
- Hemen arkalarından birer süvâri alayı,
- En arkada ise sâhiplerinin rütbelerine göre gönderilen arabalar.

Alayın yolculuğu, geniş Paris-sokaklarına rağmen halk kitlesinin büyük merâkı nedeniyle oldukça yavaş ilerleyebilmiştir. Aslında bu merak, dönemin en kudretli devletlerinden biri olan Osmanlı imparatorluğundan gelen heyetteki insanların bizzat kendilerine, davranışlarına, kılık kıyâfetlerine yöneliktir. İlgi o kadar yoğunudur ki Mehmed Çelebi, altı çukadarın (hizmetlinin) izdiham dolayısıyla yanlarında değil, ancak önlerinde ilerlediklerini belirtir. Arabalar yerine atların üstünde yapılan yolculuk halkın ilgisine bir teşekkür mâhiyetindedir.

Bu ihtişamlı alay halkın yoğun ilgisine mazhar oladursun, Mehmed Çelebi deniz yoluyla geldikleri için gerektiği gibi bir alay düzenleyemediklerinden yakınıdır. Diğer taraftan kısa sürede hazırlandıkları için çokça övgü aldıklarını, hatta kralın mâiyetinin kendisine, “Paris şehri şimdiye kadar böyle bir alay görmemiştir!” diyerek, samîmî kanaatlerini îtiraf etmek mecbûriyetinde kaldığını ifâde eder.

Nihâyet Paris’te kalacakları konağa gelen elçilik heyeti, 21 Mart 1721 Cuma günü kralın huzûruna çıkar. Kral bu ağırlandı Osmanlı heyetine eşlik etmesi için Prens Lambesc’i görevlendirir. O güne kadar Paris’e gelen elçilerin hiçbirinin hizmetine mareşal veya prens verilmemiştir. Böyle bir davranış, kralın Osmanlı devletine göstermek istediği dostluğun apaçık bir ifâdesi olmuştur.

KRALA HEDİYELER: KOŞUMSUZ AT, MİDİLLİ, AT TAKIMI VE DİĞERLERİ

Yirmisekiz Mehmed Çelebi ve mâiyeti için kral tarafından ağırlanacakları gün için de ayrı bir alay tertip edilir. Bu alay da diğeri gibi ihtişamlıdır. Halk Osmanlıları görmek için kalabalıklar hâlinde yollara dökülür. Mehmed Çelebi halkın

ilgisi ve meraklı bakışları eşliğinde kâtibî destâr, ferâce ve samur kürk giymiş vaziyette, dîvan takımı ve kilimle eyerlenmiş atıyla ilerlemektedir. Bahçe tarafından kralın sarayına girdiklerinde ise “ak atlı” ve “siyah atlı” olarak adlandırılan muhâfız alayları tarafından karşılanırlar. Bunlar, Fransa ordusunun en gözde ve değerli asker asilzâdeleri ve beyzâdelerinden oluşmaktadır.

Elçilik heyeti, sonraki gün kral için hazırlanan hediyeleri kethüdâ vâsıtasıyla vezîre gönderir. Bu hediyelerin en önemlisi yine kıymetli iki attır. Mehmed Çelebi bu atları, “koşumsuz başka bir at” ve “değerli, renkli sırmalarla işlenmiş, beyaz dîbâ kesme süslü, üzengi gümüşle donatılmış bir midilli” olarak târif eder.

Bunun dışında krala takdim edilen diğer hediyeler ise muhtemelen koşumsuz at için kullanılacak krallara mahsus bir at takımı ve minder, ok ve yayları oldukça gösterişli pek ustaca işlenmiş bir küçük ok muhâfazası, dokuz top Rûmî dîbâ, altı top Hindî ağabâni cinsi kumaş, bir kakum kürk ve dört okka olmak üzere sekiz şişe de hâlis belesan kokusudur.

HALKIMIZ SİZİ SEYRETMEĞE CAN ATİYOR; ATINIZA BİNİP ÖYLE GELSENİZ

Kralın ardından kralın nâibi (vekîli) de Çelebi’yi ve mâiyetini ağırlamak ister ve bu isteğini iletmek için entrodüktörü (teşrifatçı) gönderir. Entrodüktörün şu cümlesi ilginçtir: “Nâib yarın sizi dâvet ediyor; inşallah yarın sabah ben gelir sizi arabayla alırım. Fakat halkımız sizi seyretmeğe can atıyor, bunun için atınıza binip de öyle gelseniz, hepimizi sevindirirsiniz.” Dâveti kabul eden Çelebi, kralın vekîline de hediyeler götürür. Fakat bu hediyelerin başında yine “vezîre yakışacak şekilde donatılmış mükemmel bir at” vardır.

Bütün bu alaylar vedâ ziyâretlerinde de tertip edilmiştir. Ramazanın 16. günü, 12 Temmuz 1721 târihinde Mehmed Çelebi vedâ ziyâreti için kralın sarayına giderken kendisine tahsis edilen kraliyet arabasını kullanır. Elçilik heyeti de kendileri için hazırlanan atlarla ona eşlik ederler. Önlerinde ve arkalarında süvâri alayı, yolda ise onları selâmlamak için süvâri ve piyâde pek çok asker dizil-

miştir. Mehmed Çelebi, alayın hazırlık aşamasına dâir aktardığı anekdotta krala vedâ ziyâretinden sonra mâiyetinin atlara binmeleri için bir süre sarayda bir odada beklediklerini söyler. Elçinin pâdişâhı temsil etmesi hasebiyle, ancak alay hazır olduktan sonra halkın karşısına çıkması uygun düşecektir. Alayın hazırlık süreci tamamlanınca Mehmed Çelebi alaya dâhil olur ve yola koyulurlar.

Mehmed Çelebi, şehirden hemen ayrılmaz. Sefâretnâme, Fransa’ya dâir çok değişik detaylarla doludur. Fakat bu örnekte de görüldüğü gibi, elçilik kurumu, devir ve döneme göre üzerinde taşıdığı temsil görevini etkin kılacak argümanlara ihtiyaç duymuş ve at uzunca bir zaman temsilde önemli bir mihenk taşı olmuştur.

Devletler arası temsîlin, ihtişâmın, şatafâtın atlarla görünür kılındığı elçi ziyâretlerine dâir detaylar Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin sefâretnâmesiyle sınırlı değil elbette. Sâdece gönderilen elçilerin değil, gelenlerin de sorumluluğundadır temsil makâmının hakkını verme çabası... Kısaca, bu gerilimli buluşmalara dâir ilginç, sıra dışı pek çok öyküde atlar hep vardır. Pâdişâhın yanına kılıçla girmeye çalışan, padişahın kayığına benzer kayık yaptırap, kayığı kırdırılınca saraya atla girmeye yemin ederek her defasında Halîç’i atıyla dolaşan XVIII. yüzyıl Fransız sefîri Marquis Charles de Ferriol’un ve daha nicelelerinin öykülerinde olduğu gibi... 🐾

KAYNAKÇA

- 1 İpşirli, M., “Elçi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 11, s. 3-15.
- 2 Yirmisekiz Mehmed Çelebi, *Sefâretnâme-i Fransa*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine, nr. 1432.
- 3 Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi, *Fransa Sefâretnâmesi*, haz. Abdullah Uçman, Dergah Yayınları, İstanbul, 2017.
- 4 Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin *Fransa Seyahatnamesi*, sâdeleştiren: Şevket Rado, Hayat Yayınları, İstanbul, 1970.
- 5 http://art.rmngp.fr/fr/library/artworks/charles-parrocel_arrivee-de-l-ambassade-turque-conduite-par-mehemet-effendi-aux-jardins-tuileries-21-mars-1721_huile-sur-toile
- 6 <http://parismuseescollections.paris.fr/fr/musee-carnavalet/oeuvres/sortie-de-l-ambassadeur-de-la-sublime-porte-mehemet-effendi-de-l-audience#infos-principales>